

K historii smíchovského školství

První historické zmínky o Smíchově pocházejí už z konce 12. století. Tehdy se v severní části Smíchova rozkládala malá osada s kostelem, zatímco jižně se nacházely zemědělské usedlosti s mlýny při břehu Vltavy. Roku 1342 král Jan Lucemburský založil na Smíchově kartuziánský klášter, který se stal centrem zdejší kultury a vzdělání. Neměl ale dlouhého trvání a zanikl na samém počátku husitských bouří. V následujících staletích se místní vzdělávání rozvíjelo pouze omezeně. Soukromí učitelé postrádali hospodářské zázemí i pedagogickou zdatnost. Tento stav trval až do reforem císařovny Marie Terezie. Na jejich podkladě vznikla roku 1786 při smíchovské faře vůbec první místní veřejná škola.



↑ Listina z června 1389, kterou papež Urban VI. osvobodil kartuziánský klášter na Smíchově od všech cel a poplatků jakýmkoliv církevním osobám za dovážené potraviny, dřevo a jiné potřeby.



† Císařovna Marie Terezie zavedla všeobecným školním řádem, vydaným 6. prosince 1774, víceméně povinnou školní docházku.



† Ukázka školního vysvědčení z triviální školy z konce 80. let 18. století



† Záznam o úmrtí Bernarda Sprotze, který na Smíchově vyučoval mezi lety 1790 až 1821 a patřil tak k nejdéle působícím pedagogům na místní triviální škole.

Lokalita Na Bělidle

V následujících desetiletích po vzniku první veřejné školy došlo k výrazné proměně Smíchova z příměstské vesnice v industriální pražské předměstí. Vznikaly zde rozlehlé výrobní areály. Dostatek práce stimuloval růst počtu obyvatel, kteří se na Smíchov stěhovali z venkova. Spolu s tím se zvyšoval i počet školou povinných dětí, neboť povinné školní docházce podléhaly děti ve věku od 6 do 12 let. Jen mezi lety 1823 a 1838 stoupl počet žáků z 202 na více než 300. Školní budova vedle fary brzy přestala vyhovovat. Byt učitele musel být adaptován na třídu a děti seděly na schodech, na zemi, v chodbě i v oknech. Pro výstavbu moderní školní budovy byla nakonec vybrána dnešní ulice Na Bělidle, tehdy nazývaná Přívozní.



↑ Ukázky z produkce porcelánky. Zpočátku se zde vyráběl figurální porcelán v biedermeierovském stylu a ve stylu pozdního rokoka. Od konce 70. let pak běžné nádobí pro domácnost. Krátce po zahájení činnosti pracovaly v porcelánce téměř dvě stovky zaměstnanců a výroba zde probíhala až do 90. let 19. století.



← V roce 1841 vybudoval na jižní straně ulice Karel Ludvík Kriegel porcelánku. Provozovala ji společnost C. L. Kriegel, od roku 1842 Kriegel et Comp. V roce 1854 došlo k akcionování firmy a přejmenování na C. k. privilegovaná pražská továrna na porcelán a zboží hliněné. Fotografie zachycuje areál porcelánky okolo roku 1870.



- ↑ Přívozní ulice získala název po starodávném přivozu, který se nacházel na smíchovském břehu. Na mapě z roku 1696 se jedná o domek s loďkou mezi písmeny H a C.
- Ulici Přívozní zachycuje také Huberův plán z roku 1769. Znárodnuje i budovu celnice, která byla součástí usedlosti zvané Celná, stojící hned u vltavského břehu. Pravděpodobně zde bývalo také bělidlo nebo se zde sušilo nabílené prádlo. Odtud současný název lokality.



Stavba školní budovy čp. 252

Jak dokládá pamětní deska umístěná v přízemí budovy, pozemek pro výstavbu školy věnoval průmyslník Salomon Prizibram, majitel kartounky na Smíchově. Stanovil si jedinou podmínku, aby byla škola pojmenována po císaři Františku Josefu I. Většinu nákladů stavby, a to 12 tisíc zl., uhradila obec Smíchov. Hlavní město Praha přispělo šesti tisíci zl. a přiškolená obec Radlice 1800 zl. Částku tisíc zl. věnoval velkoobchodník Jan Riedl z Riedensteinu z vděčnosti nebesům za záchranu císaře, který přežil pokus o atentát. Výstavba byla zahájena roku 1855 a dokončena o dva roky později. Dne 18. srpna 1857, symbolicky v den císařových narozenin, školní budovu slavnostně vysvětil prelát Josef Rauch. Dne 1. října byla zahájena výuka pro více než 400 dětí.



← Snímek zachycuje výstavbu Palackého mostu v druhé polovině 70. let 19. století. Stavba mostu přispěla k přesunutí frekventovaného provozu z dnešní ulice Na Bělidle do vedlejší ulice nazvané dnes Lidická.



↑ Cenný dochovaný tisk na památku vysvěcení školy Františka Josefa I. zachycuje slavnostní výzdobu a původní podobu průčelí školní budovy. V té se vedle učeben, ředitelny a sborovny nacházely také byty pro učitele a jejich rodiny.

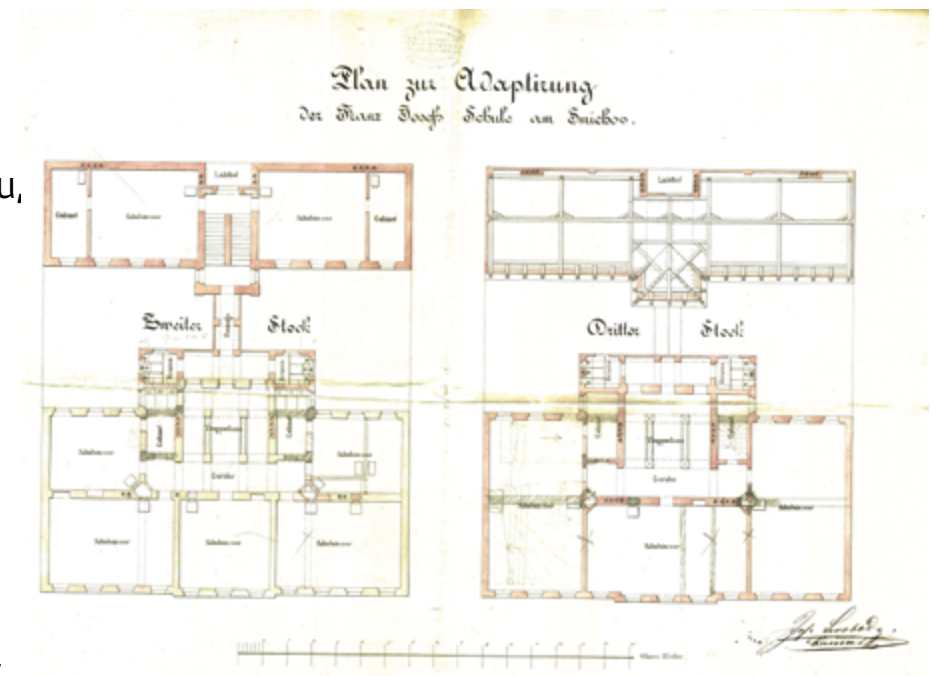


Nesnadné začátky

Přestože centrální část Smíchova tehdy získala dvoupatrovou školní budovu, již po deseti letech nový prostor přestal dostačovat. Na vině byl enormní nárůst počtu žáků a žákyň v dynamicky se rozvíjejícím předměstí. Jen v období 1857–1867 se jejich počet více než zdvojnásobil z 385 na 838. Patronem školy, zajišťujícím její chod a vybírajícím její vedení, se stala smíchovská obec v čele se starostou Petrem M. Fišerem. Radnice tehdy iniciovala povýšení školy z obecné na hlavní a současně zřízení školy průmyslové, která měla místním podnikům zajistit stálý přísun kvalifikovaných pracovních sil. Nový školní statut byl místodržitelstvím schválen 12. 9. 1868. Radnice následně provedla adaptaci budovy s přístavbou třetího patra, kam byly umístěny dílny a kreslírny smíchovské průmyslovky.

→ Podobizna obchodníka a lesníka Petra Matěje Fišera, v letech 1867–1874 starosty Smíchova a velkého podporovatele místního školství. Patřil k představitelům české Národní strany, podporoval výstavbu Národního divadla a inicioval založení Slavína, hřbitova pro české velikány na Vyšehradě.

↪ ↓ Stavební dokumentace pro přístavbu a modernizaci školní budovy čp. 252 z druhé poloviny 60. let 19. století.





← Podobizna významného českého historika a pedagoga Františka Jana Zoubka, který byl vedením obce 20. září 1867 zvolen prvním ředitelem smíchovské hlavní a průmyslové školy. Patřil k propagátorům odkazu J. A. Komenského, jehož životopis literárně zpracoval.

→ Další reorganizace místního školství byla provedena v 70. a v 80. letech 19. století. Budovu v Přívozní ulici nejprve opustily chlapecké obecné a měšťanské školy, aby se odtud později odstěhovaly také dívčí „měšťanky“ a I. obecná dívčí škola. Jedinou školní institucí obývající budovu čp. 252 se tak stala II. obecná škola dívčí. Fotografie zachycuje titulní stranu její školní kroniky se záznamy od ledna 1884.



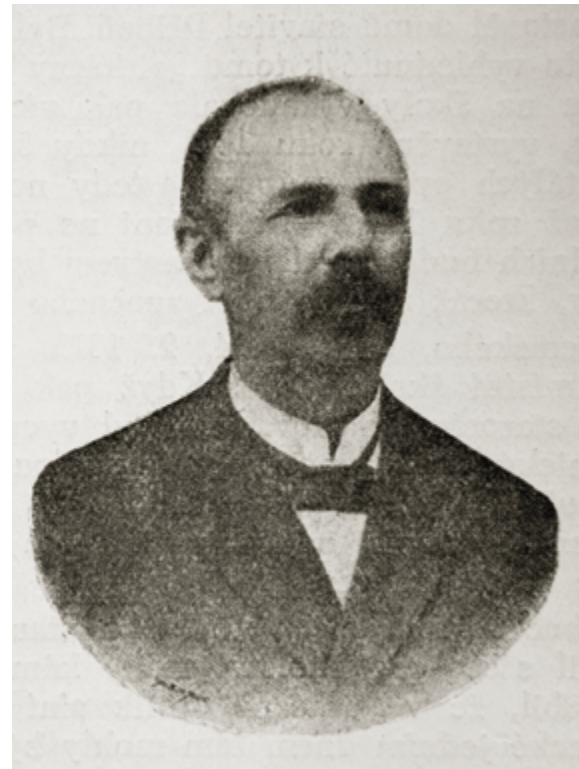
Dne 15. listopadu 1871 se konala slavnost u příležitosti 200 let od úmrtí J. A. Komenského.

Žačkou na smíchovské škole tehdy byla i Terezie Duchácká, která na tuto událost později takto vzpomínala:

„Byl jí věnován celý den. Půl v Praze a půl na Smíchově. Ráno byly služby Boží. Smíchovská škola v Přívozní ulici ozdobena byla kvítím a nad vraty vsazen byl medailon Komenského. Daroval jej škole vlastenecký továrník Josef Benke. ... Ze školy hnul se průvod ke kostelíčku smíchovskému, památnému pro své stáří v částech presbyteria i pro svou maličkost a nedostatečnost. Slavné služby Boží, které s asistencí velmi četnou konal katecheta Václav Pechoč, slouženy byly s tím úmyslem, aby Bůh učitele i mládež ze všelikých labyrintů milostivě vyvésti ráčil.“

Od II. obecné dívčí k 106. osmileté střední

Kolem roku 1884 došlo k přejmenování dosavadní Přívozní ulice na ulici Komenského a toto označení přetrvalo do roku 1939. Téměř po stejné období sídlila v čp. 252 II. obecná dívčí škola, v jejímž čele stanul Ferdinand Drůbek. Po jeho smrti se stal řídícím učitelem Josef Jirsa. Škola zde sídlila až do roku 1932, kdy prostor s ohledem na úbytek počtu žáků a žákyň uvolnila Odborné škole pro ženská povolání, která obývala budovu až do roku 1952, kdy se sem vrátil nástupce někdejší obecné školy, 4. škola národní, přejmenovaná krátce poté na 106. osmiletou střední školu.



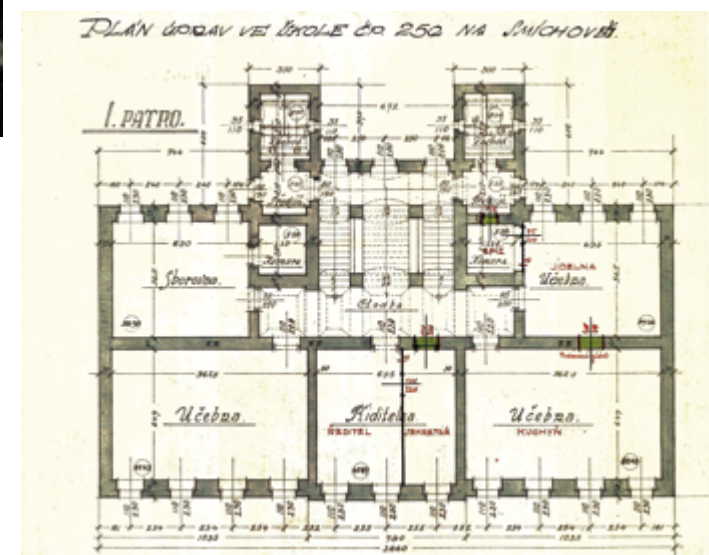
- Ilustrace ve školní kronice, psané v této době řídícím učitelem Josefem Jirsou.
- ← Dějiny II. obecné dívčí školy jsou po téměř dvě desetiletí spojeny s osobou Ferdinanda Drůbka, řídícího učitele, který byl za své zásluhy v roce 1898 vyznamenán titulem ředitele. Jedna z jeho kolegyně Drůbka charakterizovala jako ve sboru oblíbeného, „neboť choval se vždy ku svým podřízeným přátelsky, kolegiálně, nikdo necítil nadvlády, a přece děla se práce školská v pořádku. Sám ve své třídě nevyučoval dle zastaralých šablon, nýbrž vymýšlel stále cesty nové ku prospěchu mládeže.“



↑ Učitelský sbor někdejší II. obecné dívčí školy počátkem 50. let. Ředitelkou školy tehdy byla Anna Šlechtová.



↑ Na přelomu 19. a 20. století představoval Smíchov moderní a reprezentativní předměstí, které bylo v roce 1903 císařem povýšeno na město. V této době byla postavena řada nových školních budov, mezi nimi i škola v ulici Vltavská. Právě do této budovy se v roce 1932 přestěhovala II. obecná škola dívčí, jejíž nejvyšší třídy se propojily s chlapeckými a utvořily třídy smíšené.



↑ Stavební dokumentace pro adaptaci budovy v Komenského ulici pro účely Odborné školy pro ženská povolání ve 30. letech 20. století.

Školní každodennosti

Tak jako dnes, také před sto a více lety měla školní každodennost svůj zaběhnutý řád. Přesto se oproti dnešku v leccems lišila. Jedním z příkladů mohou být školní obědy. Ty byly jak v dobách monarchie, tak po vzniku Československa, vyhrazeny pouze pro nejchudší žáky a žákyně. Tato kuchyně vznikla v roce 1892 přičiněním Alžběty Duchácké, maminky smíchovské pedagožky Terezie Duchácké.

Žákyně II. obecné školy musely do této kuchyně pro děti z chudých rodin docházet do jiné budovy, poněvadž čp. 252 kuchyňkou po dlouhou dobu nedisponovala. S ohledem na své stáří musela být budova postupně modernizována. Až roku 1906 došlo k nahrazení původního dřevěného schodiště do prvního a druhého patra schody kamennými. Téhož roku byly zřízeny splachovací klosety. Od roku 1907 byla voda v nich vyhřívána, aby nezmrzla. S postupem doby se měnilo také vybavení školy a školní pomůcky.



↑ Ukázka typické výbavy třídy obecné školy v meziválečném Československu.



↑ Stejně jako dnes, i před sto lety začínal a končil žákovský den převlékáním a přezouváním ve školní šatně. Fotografie zachycuje podobu školní šatny II. obecné dívčí školy v meziválečném období.



↑ Počátkem 30. let 20. století došlo k památné události, když II. obecná škola dívčí vyhrála v časopisecké soutěži radiopřijímač. Na snímku první vyzkoušení nového přístroje. Fotografie zároveň ukazuje tehdejší vybavení jedné z učeben školy v Komenského ulici.



↑ Jak významně se dbalo na hygienu, dokazuje i fotografie pořadatelek pravidelně vyhlášeného „týdne čistoty“.

↑ Fotografie dívek II. obecné dívčí školy v umývárně ve 30. letech 20. století.

➤ Ze šatny zamířili žáci a žákyně do svých tříd, ve kterých probíhala výuka. Snímek zachycuje žákyně někdejší II. obecné dívčí školy po vytvoření smíšené třídy se žáky chlapecké školy.

Kulturní akce pro děti i dospělé

Divadelní představení a sváteční besídky představovaly jednu z mála příležitostí, kdy se prostor školy otevíral i pro rodiče dětí školou povinných. Ve škole v Komenského ulici tyto společné akce zintenzivnily založením spolku rodičů ve školním roce 1928/29. Tento spolek pořádal i vlastní divadelní představení a výtěžek z nich směřoval do rozvoje školy. Z těchto peněz byl zakoupen například psací stroj nebo dvě umyvadla. S nástupem hospodářské krize byl výtěžek použit na ošacení a vánoční nadílku pro děti nezaměstnaných rodičů.



➤ Malování velikonočních kraslic.
→ Vánoční besídka v II. obecné dívčí škole na Smíchově.



↑ Snímek ze školního divadelního představení s názvem U cesty.



- ↑ Snímek z divadelního představení Veselý švec.
- ← Snímek zachycuje momentku z výstavy připravené dětmi v prostorách školy.

Na cestách...

Školní aktivity žáků a žákyň se v 19. a 20. století zdaleka neomezovaly pouze na prostor školní budovy. Důvodů k tomu byla celá řada. Už od 60. let 19. století za starostování Petra M. Fišera byly pravidelně pořádány dětské výlety vlakem do Černošic a do údolí podél Berounky. Po roce 1918 se v rámci výuky žákyně II. obecné školy pravidelně účastnily cest po Československu a pobytů v přírodě, včetně zimních pobytů na horách. Jindy nicméně aktivity odehrávající se mimo školní budovu souvisely spíš s nedostatečným vybavením školy, případně s nedostatkem místa. Ještě koncem 20. let 20. století zabíraly v budově v Komenského ulici část prostor nejrůznější instituce. Místnosti zde měl například Slepecký tisk, Zvláštní škola, Rodinná škola, Obchodní grémium nebo dokonce Československá církev.



↑ Pobytů na horách a výuka zimních sportů se v meziválečném období staly součástí školních osnov.



↑ Na rozdíl od budov z konce 19. století nedisponovala škola v Komenského ulici po dlouhou dobu vlastní kaplí. Účast na liturgických obřadech přitom do zániku monarchie patřila k povinným aktivitám žáků a žákyň. Třídy za tímto účelem navštěvovaly kostelík sv. Filipa a Jakuba, který do 90. let 19. století stával na dnešním Arbesově náměstí. Později se docházelo do smíchovského chrámu sv. Václava. Na snímku dnes již zaniklý kostel sv. Filipa a Jakuba na Smíchově.



↑ Podobně tomu bylo s tělocvikem. Ještě v roce 1928 neměla škola v Komenského ulici vlastní tělocvičnu. Zpočátku zajišťovalo výuku propojení se smíchovskými sokolskými organizacemi a v létě se konaly plavecké kurzy a závody na smíchovské plovárně (na fotografii), umístěné při vltavském břehu v blízkosti Komenského ulice. Malá tělocvična bez vybavení vznikla až v roce 1929.



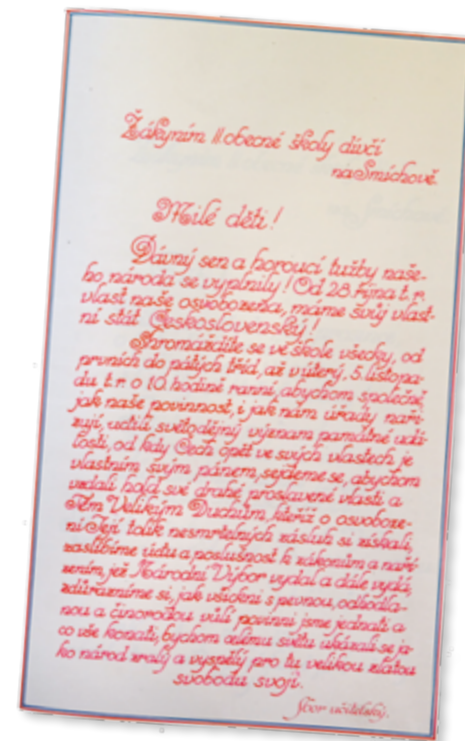
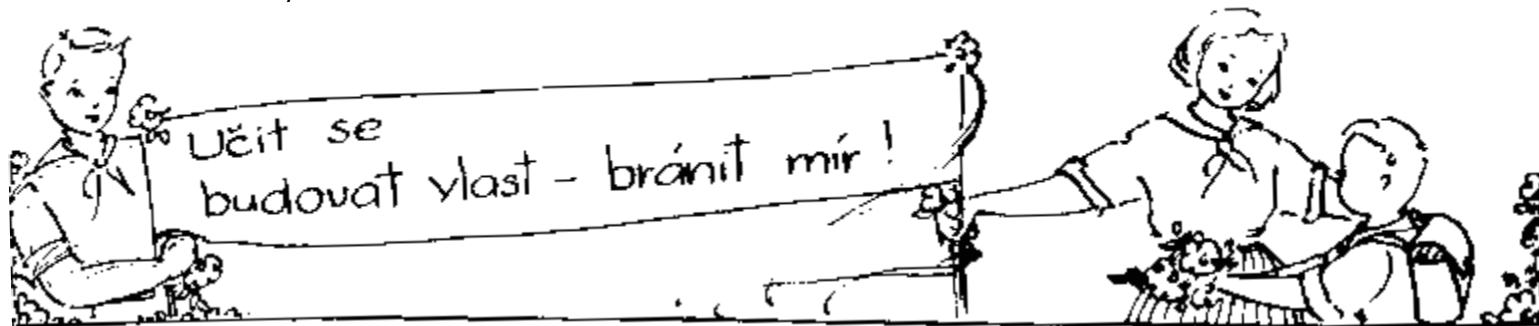
- ↑ Na výlety se vyráželo rovněž u příležitosti významných státních svátků a oslav. Na snímku jsou zachyceny žákyně II. obecné dívčí školy přijaté prezidentem T. G. Masarykem v Lánech u příležitosti oslav jeho narozenin.
- ← Takto žákyně II. obecné dívčí školy vyrážely na školní výlety v meziválečném období.

Ve víru velkých dějin

Na kvalitě školní výuky se vedle nepříznivého stavu budovy, hospodářské situace města nebo nedostatku kvalitních pedagogů čas od času výrazně podepsaly i významné historické události. Tehdy jediná smíchovská škola musela přerušit svou činnost už v roce 1866 po obsazení Prahy a blízkého okolí pruskou armádou. V budově čp. 252 byl tehdy zřízen lazaret. Dlouhodobější výpadky výuky nastávaly také při některých epidemiích. V roce 1907 došlo k přerušení výuky po dobu jednoho měsíce z důvodu epidemie spalniček. V čase první světové války představoval překážku například nedostatek uhlí. Významné dějinné události mívaly rovněž zásadní vliv na výklad historie i současného dění.



- ← Školní výuka musela být přerušena i při protinacistickém květnovém povstání v roce 1945. Zde ukázka dobové ilustrace ve školní kronice II. obecné školy dívčí na Smíchově.
- Ilustrace ve školní kronice II. obecné školy dívčí na Smíchově z časů tzv. budovatelské éry.



- ↑ Záznam ve školní kronice, týkající se politického převratu v říjnu roku 1918. Jedním z jeho okamžitých následků se stalo vypuštění jména Františka Josefa I. z oficiálního názvu školy v Komenského ulici.



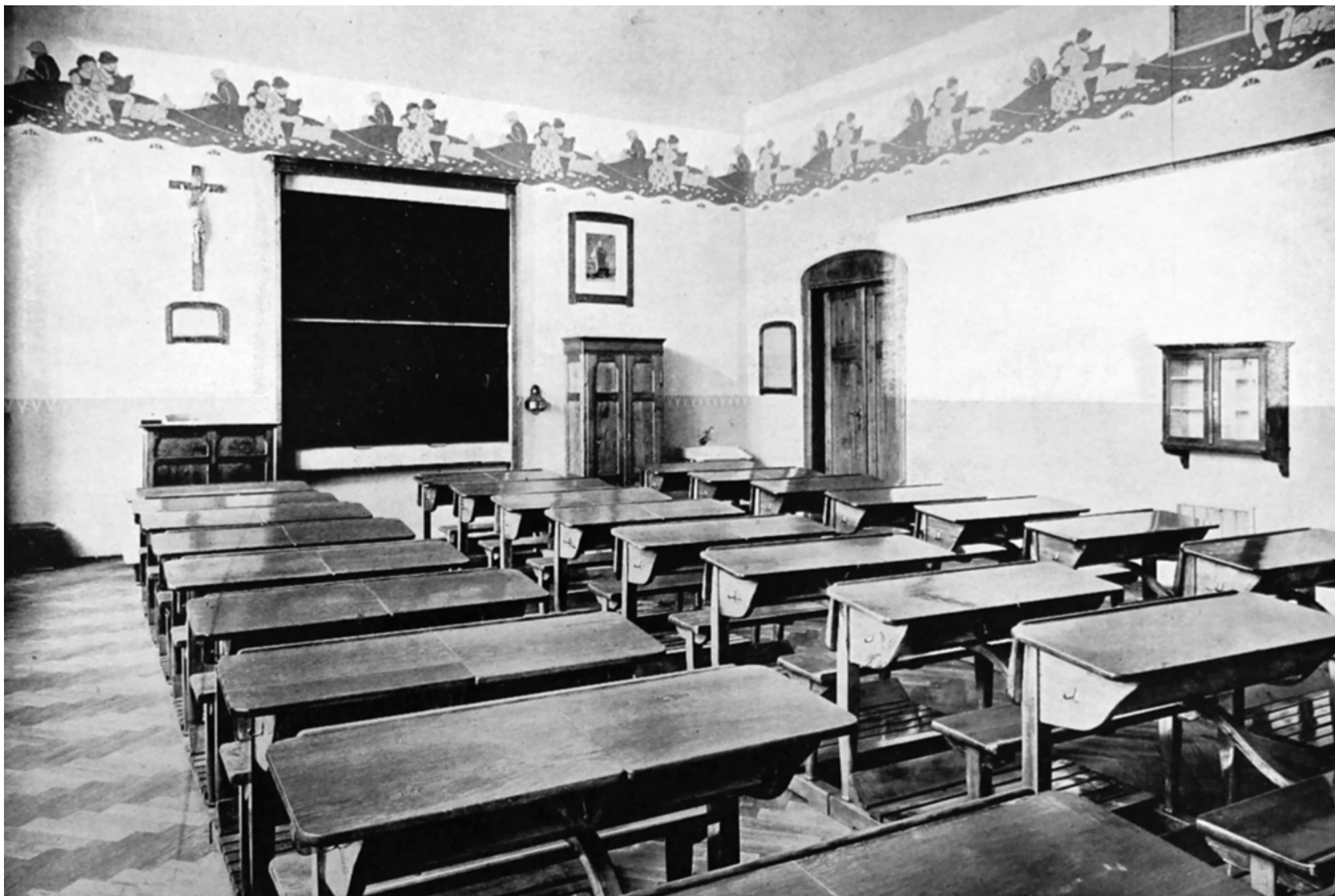
↑ Fronty na nedostatkové zboží na smíchovské křižovatce Anděl v časech první světové války. Z důvodu zásobovacích obtíží byl zaveden přidělový systém na chleba („chlebenky“), cukr nebo kávu.

Škola a politika

Významné politické události, války, revoluce nebo změny režimů se pak zásadním způsobem promítaly jak do ideového programu vzdělávacích institucí, tak do každodenního života žákyň a žáků. Ovlivňovaly i podobu okolního prostoru. Počátky školství v českých zemích jsou nerozlučně spojeny s křesťanstvím, proto měl na zdech učeben čestné místo krucifix. Ostatně náboženství zůstávalo povinným předmětem všech školou povinných dítek až do roku 1922, kdy se tato povinnost Malým školským zákonem přestala vztahovat na děti ateistů a příslušníků státem neuznaných církví. Kříž pak zčásti opustil školní budovy po květnu 1945, definitivně po únoru 1948. Dalším tradičním prvkem byly obrazy vládců, monarchů stejně jako prezidentů. Jednalo se o programové budování kultu osobnosti, které od monarchie převzala meziválečná republika i všechny následující režimy. S tím souvisely i doprovodné oslavy „významných“ výročí apod.



- Budování kultu osobnosti prvního československého prezidenta při jeho úmrtí v roce 1937. Smuteční výzdoba v prostorách II. obecné dívčí školy na Smíchově.
- ← Kult osobnosti prezidenta Edvarda Beneše v rámci školní výstavy II. obecné dívčí školy na Smíchově.
- ← Žákyně II. obecné dívčí školy na Smíchově v roce 1946 zdobí v ulicích pomníky bojovníků padlých během květnového povstání.



↑ Ukázka učebny z „dlouhého“ 19. století, kdy zdi zdobil kříž a vyobrazení císaře z habsburského rodu.

Na úsvitu nové doby

Po květnu 1945 a definitivně po únorovém převratu v roce 1948 vstoupilo veřejné školství do nové etapy dosavadní historie. Představitelé komunistického režimu si dobře uvědomovali, jak klíčovou roli sehrají vzdělávací instituce v plánované transformaci společnosti. Podobně jako předchozí režimy, také komunisté zaváděli nové kultury osobnosti, nové svátky a pravidelné akce utužující sdílenou identitu socialistických soudruhů. Nad školami přebíraly patronáty nedaleké národní podniky, aby se budoucí generace více přimkly k dělnické třídě. Významnou roli v této proměně školství směrem k vládnoucí ideologii sehrál ministr školství z prvních let budovatelské éry Zdeněk Nejedlý.

Součástí „nové doby“ ve veřejném školství se staly i rozsáhlé čistky a politicky motivované procesy. A nevyhnuly se ani osmileté střední škole se sídlem v čp. 252, jak dokládá záznam v kronice z roku 1954: „9. ledna 1954 zatčen byl třídní VIII. třídy Josef Raba Krajskou správou státní bezpečnosti pro protistátní činnost. Jmenovaný nebyl nikdy dobrým spolupracovníkem. Práce s ním byla těžká. K žádné práci, mimo své vyučující hodiny, nebylo lze jej přimět, jen když dostal zapláceno. V pátek 8. ledna obdržel ještě za hodinu přespočetné (laboratorní práce) 283 Kčs, v sobotu pak, 9. ledna, byl zajištěn. Podle doslechu byl později odsouzen na 11 let.“



↑ Zdeněk Nejedlý náležel k výrazným představitelům komunistické strany už v meziválečném období. V rozmezí let 1945–1946 a 1948–1953 zastával funkci ministra školství. Bydlel na Smíchově jen pár ulic od budovy čp. 252.

← Jednou z charakteristik nastupující éry se stalo přimknutí Československa k Sovětskému svazu a s tím spojená propagace významných událostí komunistické verze ruských dějin. Symbolem této politické linie se staly listopadové lampionové průvody pořádané k výročí velké říjnové socialistické revoluce. Zde ilustrace lampionového průvodu smíchovských dětí z roku 1962.



- ← K akcím spojeným s poválečným budovatelským nadšením patřil i pravidelný sběr materiálu pro republiku. Zde žákyně někdejší II. obecné dívčí školy při jedné takové akci.
- ↙ Ilustrace s tématem veřejného sběru na stránce školní kroniky.



Pionýr

Reorganizace škol se dotkla také institucí sídlících v budově čp. 252, do které se v roce 1952 přestěhovala 4. škola národní coby následovník někdejší II. obecné dívčí školy. O rok později byla přejmenována na 106. osmiletou střední školu a posléze na základní devítiletou školu. Při té byla založena Pionýrská skupina, která rozvíjela kulturní a sportovní aktivity a ve spolupráci s dalšími organizacemi se podílela na státem režírovaných propagandistických akcích. Základní devítiletá škola i Pionýrská skupina zanikly v první polovině 60. let, načež se do budovy Na Bělidle 252/34 nastěhovala škola učňovská.



← Příslušníci Pionýrské skupiny při Základní devítileté škole Na Bělidle.



↑ Záznam v kronice Pionýrské skupiny při Základní devítileté škole Na Bělidle.



↑ Učitelský sbor někdejší II. obecné dívčí školy počátkem 50. let.
Ředitelkou školy tehdy byla Anna Šlechtová.

Vážený soudruhů řediteli,
předem děkuji přijímáte ode mne srdečný
přivítání. Píšu Vám z hornického učili-
ště z Libušína. Vítejte, nebudeme se
jítme si toho povolení s Pepkem dali.
Je to tedy velmi hezké, chci Vám
tak trochu popsat náš život na učil-
šti:
Je pondělí, máme školu, budíček je v
6 hodin školu máme od 4 hodin do
1 hodiny. Přijdem se školy a jdeme
na oběd (jídlo je tedy moc dobré).
Po obědi je mimopracovní vyčková hod
v misce únom a celá naše družina
připravuje na FO (Fúchův odenak) a
na PPOV a taky připravujeme, mám
už 1 disciplin. Více je věcí, po
věci máme hlášení už internat.

kam sdílují vedoucí dne pořádek v
hodování za uvolnění a sametní mělní.
Po hlášení vždy je vycházka. V 9 hodin
je večerka.
Učty je smína, budíček je v 1/5 hodiny od-
polední 1/8. Děláme od 6 hodin. Přijdem
na ráno, jdeme si pro svoji známka, se
známky jdeme pro lampu do lampary.
Převléknem se do faracích a jdeme ke
kleci, do klece se nastupuje po 6
osobách. Když sfaráme jdeme na
pracoviště přehopem. Děláme (díváme)
na svářeči, normu plníme od začátku
roku na 338% jsme zatím pořád
první. Dělám ještě s dvěma partáký.
Mistka máme starýho havíře. Náš
výkon je 2 páry a 6 vozů uhlí

na šichtu. Děláme do dvou hodin.
Práce je velmi zajímavá a baví mě.
Po šichtě máme odpočinek do 5 hodin.
Pak svářeči a učíři, po věci je zase
hlášení a vycházka. 4 je večerka.
Tahle jdeme den máme školu a dnuj
den šichtu. Co se týče zábavy té je
tedy až moc. Jsem v parafistiky
odlů každý pátek máme vyčvik v
lezení. A potom jsem v kroužku
pěveckém. Mě jsme měli jedno
vystoupení ve slavní, dělali jsme
tam nábor, natáčeli nás v roztasou
a sami jsme pak poslouchali.
Vychovatele máme dobrýho lepišho,
než ostatní družiny ve kdy máme,
dítat legaci a kdy má být havíř.
Přivítám soudruhu řediteli panáče,
učitele. Loučím se s Vámi a vaše
"Práci čest"
Zdar Píšu s spoula
Jiri Spoula